

Spisovni pouk.

(Dalje.)

Prepisovanje pa ni tako lahko, kakor bi znabiti marsikdo utegnil misliti. Pri prepisovanji moramo zahtevati od otroka, da prepiše besedo za besedo, oziroma stavek za stavkom — da še več; tudi vsako znamenje, vsako piko, ločilo in naglas mora prepisati in vmes pa ne sme prav nič izbrisati ali popraviti. V ta namen mora pa imeti učenec mnogo vaje in potrebnih navodil.

Učitelj prepisuj prve vaje v prepisovanji sam na šolsko tablo. Med tem naj si pa učenci — ne znamenje za znamenjem — ampak celi zlog in pozneje celo besedo dobro in natančno ogledajo, razložijo v glasnike in potem šele prepišejo. Tako prepisovanje hasni. Med posameznimi besedami nahajajoča se ločila morajo otroci natančno opazovati in tudi prepisati.

Predolgih vaj v prepisovanji pa ne smemo dajati otrokom v prvem šolskem letu. Če jim dajemo predolge naloge, potem vsled tega besedno obliko površno opazujejo, napačno zapišejo in potem pa popravljajo. Temu se polagoma privadijo in vsled tega še v višjih razredih ne znajo prepisovati. Če znajo mladi začetniki dve vrstici brez napake prepisati, smo dosegli smoter, ki ga predpisuje učni črtež glede spisja za prvo šolsko leto.

2. razred.

Učni smoter: „Po načrtu osnovane vaje v prepisovanji celih stavkov in beril (oziroma berilnih odstavkov)“.

Vse, kar sem omenil pri 1. razredu, velja — seveda s pomnoženimi zahtevami — tudi za 2. razred, oziroma drugo šolsko leto. Nazorni nauk, ki se naslanja na razpravo beril, ima tudi v drugem šolskem letu važno ulogo. Učenca moramo vaditi govoriti. Pogosto in pravilno govoriti se pa uči učenec v 2. šolskem letu najbolj s ponavljanjem beril na stavljenja vprašanja, posebno če je v odgovoru zapadeno tudi vprašanje. Ta del pouka naj se prav pogosto goji. Učenec pa ponavlja vsebino berila na stavljenja vprašanja doslovno, kajti večkratno ponavljanje utrdi pouk in vadi v izraževanju mislij. Naposled pa dobivaj učenec dan na dan primerne pa ne predolge naloge, ki se opirajo na pravopisna in slovniška pravila; učitelj pa glej, da so naloge brez večjih napak, lepo pisane in imajo tudi pravilno obliko. Pismeno obdelovanje slovniške tvarine je kaj dobra podstava za spisje v drugem šolskem letu in, da to dosežemo, moramo slovnico v stavkih obdelovati. Pri „samostalniku“ narejamo lahko stavke s samostalnikovim dopovedkom. Raba pridevnikovega dopovedka nas že sama

napeljuje na skladanje stavkov in stavke z glagolovim dopovedkom pa piši učenec v jednini, dvojini in množini, v sedanjem preteklem in prihodnjem času. Dalje naj se naštevajo in prepisujejo imena oseb, živalij in rečij v 1. in 4. sklonu v vseh treh številih kot ponavljanje že naučene tvarine iz nazornega nauka po primernih vprašanjih. Take vaje bi bile n. pr.: Katere reči so v šoli, sobi, cerkvi, kleti, kuhinji, skednji? Katera orodja rabi kmet, mizar, krojač, črevljar, kovač itd.? Katera jedila, oblačila poznate? Imenujte dneve, tedna, meseca, letne čase! Napišite 5 krstnih imen! Doma so: oče, mati, bratje, sestre itd. Poznamo živali: konja, kravo itd. Poznamo rokodelce: mizarja, kovača itd. Zverine so: volk, medved itd. Rude so: zlato, srebro itd. Imam dve roki, nogi, ušesi itd.

Kar se tiče pismenih vaj, naj ne segajo dalje, kakor do prepisovanja (le redkokedaj do narekovanja) in do tega, da izdelujejo prve slovniške naloge.

Da postanejo vaje mikavnejše, naj se dajo tudi kratki popisi po vzgledih. Najprej se popisujejo prirodni ali umetni predmeti, ki so se že ustno razložili ali, ki jih otroci takorekoč vidijo n. pr. ustno popisana miza, popišejo otroci pismeno kako določeno mizo na stavljena vprašanja. Splošnemu popisu vasi sledi popis določene (domače) vasi.

Popisujejo naj se pa reči vedno na stavljena vprašanja. Če popisujemo n. pr. „Drevo“, ne smemo reči učencu: „Popiši mi drevo!“ Ali pa: „Kateri so deli drevesa?“ To ni prav. Popisovati se morajo reči vedno na stavljena vprašanja; n. pr. Kako se imenuje del drevesa, ki se nahaja v zemlji? (Korenike). Kaj poganja ali raste iz korenik? (Deblo). Kaj raste iz debla? (Veje). Kaj poganja iz vej? (Mladike) i. t. d. Po tem vzgledu popiše potem učenec lahko jablano, hruško, smreko itd.

Pomniti je pa treba, da večji in zloženi predmeti so lažji za popis, ker imajo več znakov in torej tudi več tvarine.

V 2. šolskem letu se morajo otroci vaditi tudi prav pridno v prepisovanji iz „berila“ in sicer najprej posameznih besed, potem stavkov berilnih odstavkov in naposled tudi kratkih beril. Vaje v prepisovanji so tudi v 2. razredu, oziroma v 2. šolskem letu prva stopinja za gojitev pismenega izraževanja mislij. Posebno doslovno prepisovanje naj se v 2. šolskem letu prav pridno goji.

Paziti moramo zopet, da otroci prehitro ne pišejo kajti tisti, ki hitro pišejo, navadno tudi napačno pišejo in bolje je „napako zabraniti, kakor pa napako popravljati“.

Preveč pa tudi v tem šolskem letu ne smemo zahtevati od otroka. Bolje malo, pa tisto prav. Če zna 2—3 tiskane vrstice brez napake in brez najmanjšega popravka prepisati, smo že precéj storili v tem razredu, oziroma oddelku bodisi za pravopisni, kakor tudi za spisovni pouk.

3. razred.

Učni smoter: „Vaje v mnogovrstnosti izraza. Pismeno ponavljanje jednostavnih povestij in popisov po stavljениh vprašanjih“.

Spisje v pravem pomenu besede začenja se šele takrat, kadar so otroci zmožni pravilno prepisovati in narekovano prav zapisovati. Zaradi tega se morajo tudi v 3. razredu še vedno vaditi v prepisovanji; kajti otrok mora pravilno besedno obliko prav mnogokrat viditi in jo tudi zapisati, šele potem mu ostane v spominu. Zapisujejo se iz nazornega nauka in iz ostalega pouka kratki popisi, ki so se že popolnoma razvili. Tu je treba določiti, kako se vrste stavki.

Če smo v prvih dveh šolskih letih otroka tako daleč pripravili, da zna svoje misli vsaj deloma izražati in zapisovati, smo že precéj storili za spisovni pouk. To je pa tudi neobhodno potrebno za vsacega učenca 3. razreda, kajti učni črtež zahteva v tem razredu že mnogovrstnost izraza. Temu se pa učenec najprej privadi s stvarnimi in slovničnimi razpravami beril. Posebno ponavljanje vsebine beril na stavljena vprašanja je kaj izvrstna vaja za mnogovrstnost izraza. Pri teh vajah se vadi učenec pridno in temeljito misliti, pravilno in pogosto govoriti ter pisati pravopisno in slovniško pravilne stavke. Pri teh vajah postavimo učenca v mislih na kraj, kjer se vrši dejanje; naznanimo čas, kedaj se vrši; primerjamo posamezne dele s tem, kar je učenec že prej slišal ter sklepamo na nasledek posameznih dejanj.

Berilo podaje obilen zaklad besed, izrazov in mislij. Učitelju ni treba šele vzbujati mislij v duši učenčevi; te misli so v berilu že razvite in učitelj jim daj le še prikladno obliko.

Ponavljjanje vsebine berila na stavljena vprašanja so pa že prve vrste popisi, katere nam tudi učni črtež za 3. razred predpisuje. Sicer sem se že pri 2. razredu dotaknil popisov, a ti popisi so bili le posnemanja uzorov, pri katerih je bilo otrokom dokazati, kako morajo paziti na vse posamezne znake, kako jih razvrstiti in zapisati. Popisi 3. razreda se pa opirajo na razprave prirodopisnih in zemljepisnih beril, ki obsežajo prav ob kratkem vse znake, ki se nahajajo v berilu o kaki živali, rastlini itd. Učitelj mora sploh skrbeti, da pripravi za spise naloge take popise, ki so učenčevemu razumu primerni in poleg tega tudi mikavni. Na dobrih vzgledih naj učenec pokaže, kako se take spisne naloge izdelujejo. Posebno važno pa je, da učitelj sam večkrat take naloge izdeluje in jih potem, ko so učenci svoje spisali, prečita, da učenci iz njih razvidijo, kako se vrste misli in kako lep je slovenski književni jezik.

Kakor pri vsakem učnem predmetu velja tudi v spisji načelo: „Od znanega do neznanega, od lahkega do težkega“.

Naj lažje spisne vaje so take, v katerih je označena tvarina in oblika. Semkaj spada prepisovanje iz berila.

Več se že zahteva od učenca, ako se mu da tvarina in on ji mora določiti primerno obliko; recimo v kaki povesti se predrugači oseba, število ali čas.

Naznačena pa je lahko oblika, a učenec mora poiskati vsebino. Taki so, recimo, popisi po vzgledih, izpreminjevanje basnij in povestij v druge.

Slednjič izdelujejo učenci s pomočjo učiteljevo tudi take naloge, v katerih se mora iskati tvarina in oblika; recimo, prosti popisi, primerjanja in dogodbe. Te zadnje vaje pa, seveda, še ne spadajo v 3. razred.

Vse spisne vaje imajo pa svojo zaslonbo v nazornem nauku. Tu se obravnava vse ustmeno, kar postane pozneje spisna tvarina. Začenja se z imenovanjem reči, katere vidi učenec v šoli, zunaj šole, doma itd. Da si pa učenec reči lože zapomni, treba je, da ga vadimo, da jih našteva po kaki določeni vrsti; opozorimo ga, da se imenitnejše reči imenujejo pred manj važnimi; istotako, da reči, katere se odlikujejo po velikosti, poprej imenujemo nego druge. Ako n. pr. naštevamo reči v šoli, razvrstimo jih v šolsko opravilo in učila. Na ta način se navadi učenec brez učiteljevega opozorjenja reči uredovati, kar je razvitku učenčevega uma vsekako zelo važno.

Za tem sledi šele popisovanje reči na stavljena vprašanja: Kaj je reč? Kakšni so njeni deli? Kdo jo je naredil? Čemu je? Iz česa je?

Kadar se obravnava jedne skupine dokonča, slede naj k tej primerne povesti, uganke in pregovori. To so glavna sredstva, s katerimi razvežemo učencu jezik.

J. Dimnik.

(Dalje prih.)

Kako je risati zemljevid Kranjske dežele.

(S prilogo: Zemljevidna mreža.)

Risanje zemljevidov jako pospešuje zemljepisni pouk na srednji in višji stopinji. O tem se je že mnogo pisalo. Navadno rišejo zemljevide v kvadratno mrežo, razdeljeno na več manjših skladnih kvadratov, ali pa v mrežo meridianov in vspelednikov. Toda tako risanje je preveč mehanično in vsled tega tudi vspeh le neznaten. Bolje je, ako se zemljevidno risanje izvrši v osnovni obliki dotične dežele. Tako narišejo Koroško v pravokotniku, Češko v po robu postavljenim čveterokotniku, Štajersko v mnogokotniku, sestavljenim iz treh čveterokotnikov.

Naj lažje spisne vaje so take, v katerih je označena tvarina in oblika. Semkaj spada prepisovanje iz berila.

Več se že zahteva od učenca, ako se mu da tvarina in on ji mora določiti primerno obliko; recimo v kaki povesti se predrugači oseba, število ali čas.

Naznačena pa je lahko oblika, a učenec mora poiskati vsebino. Taki so, recimo, popisi po vzgledih, izpreminjevanje basnij in povestij v druge.

Slednjič izdelujejo učenci s pomočjo učiteljevo tudi take naloge, v katerih se mora iskati tvarina in oblika; recimo, prosti popisi, primerjanja in dogodbe. Te zadnje vaje pa, seveda, še ne spadajo v 3. razred.

Vse spisne vaje imajo pa svojo zaslonbo v nazornem nauku. Tu se obravnava vse ustmeno, kar postane pozneje spisna tvarina. Začenja se z imenovanjem reči, katere vidi učenec v šoli, zunaj šole, doma itd. Da si pa učenec reči lože zapomni, treba je, da ga vadimo, da jih našteva po kaki določeni vrsti; opozorimo ga, da se imenitnejše reči imenujejo pred manj važnimi; istotako, da reči, katere se odlikujejo po velikosti, poprej imenujemo nego druge. Ako n. pr. naštevamo reči v šoli, razvrstimo jih v šolsko opravo in učila. Na ta način se navadi učenec brez učiteljevega opozorjenja reči uredovati, kar je razvitku učenčevega uma vsekako zelo važno.

Za tem sledi šele popisovanje reči na stavljena vprašanja: Kaj je reč? Kakšni so njeni deli? Kdo jo je naredil? Čemu je? Iz česa je?

Kadar se obravnava jedne skupine dokonča, slede naj k tej primerne povesti, uganke in pregovori. To so glavna sredstva, s katerimi razvežemo učencu jezik.

J. Dimnik.

(Dalje prih.)

Kako je risati zemljevid Kranjske dežele.

(S prilogo: Zemljevidna mreža.)

Risanje zemljevidov jako pospešuje zemljepisni pouk na srednji in višji stopinji. O tem se je že mnogo pisalo. Navadno rišejo zemljevide v kvadratno mrežo, razdeljeno na več manjših skladnih kvadratov, ali pa v mrežo meridianov in vspevrednikov. Toda tako risanje je preveč mehanično in vsled tega tudi vspeh le neznamen. Bolje je, ako se zemljevidno risanje izvrši v osnovni obliki dotične dežele. Tako narišejo Koroško v pravokotniku, Češko v po robu postavljenim čveterokotniku, Štajersko v mnogokotniku, sestavljenim iz treh čveterokotnikov.

Te oblike si učenci potem ohranijo dobro v spominu ter s tem pridobé jasen pregled dežel na raznih zemljevidih. Ali vse jedno ni, kako rišejo prvotne oblike, kajti ako ima oblika neprimerno ležo, potem je podoba zemljevida spačena.

Osnovna oblika zemljevida Kranjske dežele je trikotnik ali še bolje trapez.

Ako hočemo vsaj nekoliko pravilno narisati Kranjsko v trikotniku, potem potegnemo vodoravno črto ter na njej zaznamujemo (glej prilogo) 17 delov in pol. To najbolj pogodimo, ako zaznamujemo na vodoravnici 16 enakih delov in sicer na ta način, da celo premo razdelimo v začetku na 2 jednaka dela, potem vsako polovico zopet na dva, nadalje vsako četrtno na dva in vsako osmino na dva; potem pa k 16. delu dostavimo še jednega in pol. Sedaj potegnemo iz skrajnih točk navpičnici ter na prvi zaznamujemo 11, na drugi pa $3\frac{1}{2}$ prejšnje dele, na vodoravnici pa od početka proti konci zaznamujemo 5 delov, ako te točke zvežemo v premami *BJ*, *IS* in *BS* (glej prilogo) dobimo osnovno obliko t. j. trikotnik *BJS* in sicer nam predstavlja točka *B* Belopeč na Gorenjskem, *I* Ilirsko Bistrico na Notranjskem in *S* izliv Brezane v Savo na meji Hrvatske.

Se boljše osnovno obliko dobimo, ako na vodoravnici razdeljeni na $17\frac{1}{2}$ enakih delov potegnemo iz prve točke 12 delov, iz zadnje točke pa $4\frac{1}{2}$ delov dolgi navpičnici, vmes pa zaznamujemo na vodoravnici še točki oddaljeni od početka $3\frac{1}{2}$, od končiča pa $5\frac{1}{2}$ delov ter iz prve točke potegnemo 4 dele dolgo navpičnico. Ako tako določene točke *B*, *N*, *St* in *S* zvežemo s premami dobimo trapez *BNSStS*, v katerem *B* zaznamujemo Belopeč, *N* Nanos, *St* Stari trg pri Kolpi in *S* izliv Brezane v Savo.

Na ta način določimo lahko še druge kraje in važne točke pogorij in rek; toda to delo je prezamudno, treba je nadalje risati prostoročno po meri na oko. V ta namen potegnemo še diagonali v trapezu, s tem razdelili smo trapez na štiri trikotnike. Sedaj pričnemo risati v tistem trikotniku, ki obsega bližnjo okolico ali pa, če učenci že dobro poznajo Kranjsko deželo z risanjem Save in deželnih mej.

Tok Save določimo z nekaterimi točkami. Tako n. pr. teče Sava od izvira do Radovljice *R* na levi strani preme, ki smo jo potegnili od *B* do *S* to je približno $\frac{1}{4}$ daljice *BS*, od Radovljice do železniške postaje „Save“ pod Litijo teče Sava na desni stani preme *BS* in to je približno polovica daljice od Radovljice do Bregane; od Savske postaje *S. p.* nadalje je tok Save zopet na levi strani preme in sicer prav blizu nje. Ako določimo na jednaki način še nekatere krivine reke, dobimo dovolj toček, po katerih moremo zarisati tok Save. Na zemljevidu tudi opazimo, da je tisti del Save, ki se od preme *BS* najbolj oddaljuje blizu Ljubljane in nekako na sredi med premami *BS* in *BSt*.

Z ozirom na premo *BSt* lahko določimo več važnih krajev n. pr. Ljubljano. Ljubljana *Lj.* leži približno pod središčem prem *BSt*, nad središčem pa Kamnik *K.* Ako smo po tem navodilu določili nekoliko važnih krajev, določimo lahko druge približno na oko. Kraje, gore in vode najbolje zaznamenujemo samo z začetnimi črkami, da ni zemljevid preobložen z imeni in premalo pregleden.

Marsikdo bo tudi še vprašal, kdaj naj učenci prično z risanjem zemljevida? Najbolje je, kadar že natančno poznajo Kranjsko deželo, kajti drugače je delo več ali manj potrata časa. Učencem se sicer že precej v začetku nariše na šolski tabli bližnja okolica, katero tudi učenci na popir narišejo; potem pa se jim vse to še enkrat na stenskem zemljevidu razloži in na njem tudi nadaljuje opis dežele. Zateva naj se od učencev pri risanju zemljevidov tudi nekoliko risarske spretnosti, zaradi tega naj se to goji le bolj na višji stopinji, kadar učenci že znajo risati težje sestavljene ornamente; kajti drugače so zemljevidi, ki so jih risali učenci, le spake (karikature) brez vsakega vzgojnega in poučnega pomena.

Dobro je tudi, ako učitelj zemljevid Kranjske dežele nariše v večji meri na črno platno z rdečo oljnato barvo.*) Na takem zemljevidu pa zaznamenuje le reke z dotoki, jezera, imenitnejše gore, posebno ob mejah, mesta, trge in le najvažnejše vasi (sedeže okrajnih glavarstev in sodišč) brez vsakih napisov. Ko se učenci dobro že spoznajo na šolskem stenskem zemljevidu, pokaže jim učitelj svoj zemljevid ter napiše povsod s kredo začetne črke; učenci pa sedaj na tem zemljevidu ponavljajo vso prejšnjo tvarino, pozneje zbriše učitelj tudi začetne črke in ako se spoznajo učenci tudi sedaj dobro na slepem zemljevidu, zreli so za risanje dotične dežele.

Risanje zemljevida se pa mora vršiti polagoma n. pr. 1. uro risemo le Savo in njene dotoke, 2. uro vse druge vode (reke in jezera) in deželne meje, 3. uro gore in prelaze, 4. uro kraje na Dolenjskem itd. Učitelju, ki je v risanju manj izvežban, dobro služi na platno zrisani zemljevid,*) ker sedaj poteza lahko po tankih rdečih črtah s kredo debelejšje črte. Bolje pa je, ako tudi učitelj prosto na tablo riše tako, kakor učenci na popir. Vsako uro je tudi treba risbe učencev natančno pregledati in prej narisano z učenci ustmeno ponoviti. —z—

Popis priprav in poskusov pri obravnavi beril iz prirodoslovja.

Pouk iz prirodoslovja ni tako težaven, kakor se marsikateremu zdeda; kajti otrok že v nežni mladosti, ko začne misliti in govoriti, obrača svojo pozornost na reči, ki ga obdajajo. Večina otrok

*) Tak zemljevid ima II. mestna deška šola v Ljubljani in tudi meščanska šola v Krškem.